

Trojčlennost sociálního organismu jako nutnost doby

Rudolf Steiner

Rutinní, bezmyšlenkovitá praxe

Je na čase uvědomit si, že stranické programy, které se dochovaly z dávnější či nedávné minulosti, musí ztroskotat vzhledem ke skutečnostem, které nastaly v důsledku světové válečné katastrofy. Programy, jejichž nositelé spolupracovali na uspořádání společenských poměrů, by měly být kvůli této katastrofě pokládány za překonané. Těmto nositelům by mělo být jasné, že jejich myšlenky nedostačovaly k postihnutí vývoje skutečností. Tyto skutečnosti se vymkly jejich myšlenkám a vedly ke zmatku a násilnému výbuchu. Výsledkem takového poznání by mělo být úsilí o myšlenky, které by více odpovídaly skutečnému chodu světa.

Praxí bylo nazýváno to, co bylo jen úzkoprsou rutinou. Takzvaní praktikové si zvykli na úzce vymezenou oblast života, kterou rutinně ovládali. K tomu, aby tuto oblast života viděli v širších souvislostech, jim scházela sklon i zájem. Byli hrdí na to, že ve své úzké životní oblasti jsou „praktici“. Dělal se to, co si žádala rutina, a výsledky se nechávaly vplývat do obecné mašinerie života. Nikdo se nestaral o to, jak to v ní funguje, tak to nakonec fungovalo jedno přes druhé, až z tohoto klubka skutečností vzešla světová katastrofa. Lidé se oddali „praxi“ bez ovládajících myšlenek. To bylo osudem vedoucích vrstev. - I když teď stojí tvář v tvář současnému zmatku, nemohou se oprostit od starých myšlenkových zvyklostí. Zvykli si považovat to či ono za „prakticky nutné“ a ztratili schopnost pochopit, že to je uvnitř ztrouchnivělé.

Teoretické požadavky bez vazby na praxi

Toto vymykání se skutečnosti lidským myšlenkám se nejnázorněji projevilo v hospodářském řádu novější doby. Vnitřní ztrouchnivělost se v této oblasti ukázala prostřednictvím proletářského socialistického hnutí. V tomto hnutí vznikl jiný druh stranických programů - totiž ten, který vzešel z bezprostředního prožívání oné ztrouchnivělosti a buďto se v tomto vhánění do zmatků kriticky dožadoval změny, nebo očekával spásu od „rozpoutání“ spoutaných skutečností. Tyto programy vznikly teoreticky, na základě všeobecně lidských požadavků, aniž by prakticky počítaly se skutečnostmi. Proti praxi, která byla pouhou rutinou, se postavily socialistické myšlenky, jež jsou teorií bez praxe. Teď, kdy si skutečnosti žádají zásah plodných myšlenek, žijících v samotném světě skutečností, se tyto „teoretické myšlenky bez praxe“ osvědčují jako nedostatečné. A svou nedostatečnost budou osvědčovat tím víc, i čím víc bude nutné zasahovat myšlenkami do skutečnosti současného zmateného života a vnášet do něj řád.

Oproti rutině bez myšlenek a teoretickým programům bez praxe je dnes u lidí, kteří chtějí myslet skutečně prakticky, v jistém směru nutná dobrá vůle. Rutinování, vpravdě však nepraktičtí praktikové by se měli snažit pochopit, že bezplánovité a bezmyšlenkovité úsilí o vybědnutí z katastrofy z ní nepovede ven, ale naopak stále hlouběji do ní. Lidé se dnes ještě chtějí vyhnout poznatku, že bezmyšlenkovitost, kterou zaměnili za životní praxi, vedla do zmatku. Ty, kdo požadovali myšlenky, opovržlivě označili za „nepraktické idealisty“ a odmítli připustit, že tím učinili to nejnepraktičtější. Ba že se tím sami projeví jako „idealisté“ v tom nejhorším smyslu slova.

Na druhé straně, kde vládne teoretický „požadavek bez praxe“, chtějí lidé vybojovat lidsky důstojnou existenci pro onu třídu, která má pocit, že takové postavení dosud nemá. Nevidí, že ji chtějí vybojovat bez skutečného poznání životních nutností sociálního společenského řádu. Domnívají se, že když si vybojují moc pro prosazení sice teoreticky vznesených, avšak nepraktických požadavků, budou moci jakoby zázrakem dosáhnout toho, oč usilují. A tak ten, kdo to poctivě myslí s lidstvem i v oné třídě, která vznáší své požadavky v důsledku útlaču proletářů a domnívá se, že výše uvedeným způsobem dosáhne svého cíle, se musí zabývat otázkou: Co se stane, jestliže se na jedné straně trvá na programech, které byly vývojem ve světě vyvráceny, a na druhé straně má být vybojována moc pro prosazení požadavků, jež neusilují o žádnou vazbu na možný sociální řád, který vyžaduje sám život?

Nestačí změnit hospodářský řád

Možná že se to dnes s proletariátem myslí dobře, objektivně však není poctivé, jestliže se mu nevysvětlí, že programy, k nimž se hlásí, ho nepovedou ke spáse, o niž usiluje, nýbrž ke zkáze evropské kultury, s níž bude zpečetěna i jeho vlastní zkáza. Poctiví vůči proletariátu dnes budeme jenom tehdy, pomůžeme-li mu pochopit, že toho, oč nevědomě usiluje, nikdy nemůže dosáhnout pomocí programů, které pojal za své.

Proletariát žije ve strašlivém omylu. Viděl, jak se lidských zájmů v posledních staletích postupně zcela zmocnil hospodářský život. Musel si povšimnout, že se právní formy lidského společenského života ustanovily na základě hospodářských forem moci a potřeb; viděl, že veškerý duchovní život, zvláště výchova a školství, je budován podle poměrů, které vzešly z hospodářských základů a ze státu závislého na hospodářství. Proletariát přijal zhoubnou pověru, že veškerý právní i duchovní život přirozeně a nutně vyplývá z hospodářských forem. Touto pověrou jsou dnes již postiženy také široké kruhy neproletářů. - To, co se v posledních staletích rozvinulo jako projev doby, tedy závislost duchovního a právního života na životě hospodářském, je považováno za přirozenou nutnost. Lidé nevidí to, co je pravdou, totiž že tato závislost vehnala lidstvo do katastrofy; a podléhají pověře, že stačí mít jiný hospodářský řád, takový, který sám ze sebe vytvoří jiný právní a duchovní život. Chtějí změnit pouze hospodářský řád, místo aby pochopili, že je třeba odstranit závislost duchovního a právního života na hospodářské formě.

Je nutné trojčlenné uspořádání společnosti

V současném okamžiku historického vývoje nemůže jít o to, abychom usilovali o jiný druh

závislosti duchovního a právního života na životě hospodářském, nýbrž o vytvoření takového hospodářského života, v němž budou výroba a oběh zboží pouze náležitě spravovány, v němž však postavení člověka v hospodářském koloběhu nebude nijak působit na jeho právní postavení vůči jiným lidem ani na jeho možnost rozvíjet vrozené schopnosti prostřednictvím výchovy a školy. V uplynulé historické epoše byly jak právní, tak duchovní život „nadstavbou“ hospodářského života. V budoucnosti mají být samostatnými články sociálního organismu [existujícími] vedle hospodářského koloběhu. Opatření, která je v hospodářské oblasti třeba činit, mají vyplývat z hospodářské zkušenosti a ze sepětí lidí s jednotlivými oblastmi hospodářství. Na základě profesí a vzájemně se prolínajících zájmů výrobců a spotřebitelů se mají vytvářet asociace, které směrem nahoru vyústí v ústřední hospodářskou správu. Titíž lidé, kteří jsou součástí této hospodářské organizace, tvoří také s ohledem na správu a zastupování samostatné právní společenství, v němž se bude určovat vše, co spadá do oblasti úsudku každého svéprávného člověka. Na demokratickém základě se tu bude utvářet vše, co každého člověka činí rovným s kýmkoli jiným. V rámci správy tohoto společenství bude určováno například pracovní právo (způsob, míra a čas práce). Tím se toto určování vyčlení z hospodářského koloběhu. Dělník bude mít v hospodářském životě postavení toho, kdo svobodně uzavírá smlouvu s těmi, s nimiž společně musí vyrábět. O jeho hospodářské spolupráci v určitém výrobním odvětví musí rozhodovat hospodářská odbornost; o využití své pracovní síly spolurozhoduje on, jako svéprávný člověk na demokratické právní půdě mimo hospodářský koloběh.

Jako je právní život (státní správa) řízen* samostatným právním článkem sociálního organismu, nezávislým na hospodářském životě, je i duchovní život (výchova, školství) upravován v naprosté svobodě v samostatném duchovním článku sociálního společenství. Neboť právě tak, jako nemůže být zdravý hospodářský život sloučen v jedno s právním článkem sociálního organismu, v němž se vše děje na základě úsudku všech sobě navzájem rovných svéprávných lidí, nemůže být ani správa duchovního života postavena na zákonech, nařízeních, dozoru apod., které vzešly z úsudku prostě svéprávných lidí. Duchovní život vyžaduje samosprávu, která se utváří jen podle lidsky-pedagogických hledisek. Jen v takovéto samosprávě je vpravdě možné pěstovat individuální, v lidském společenství založené schopnosti tak, aby sloužily sociálnímu životu.

Kdo je schopen ve skutečné životní praxi nepředpojatě zkoumat podmínky existence sociálního organismu na současném stupni lidského vývoje, nemůže jistě dospět k jinému výsledku, než že k ozdravení tohoto organismu je nutné jeho rozčlenění na samostatný duchovní, samostatný právní a zrovna tak samostatný hospodářský podorganismus. Jednota celého organismu tím jistě nebude ohrožena; neboť tato jednota je ve skutečnosti dána tím, že každý člověk náleží svými zájmy všem třem dílčím organismům a že ústřední správy i přes svou vzájemnou nezávislost mohou dosahovat harmonizace svých opatření.

O tom, že mezinárodní poměry nepředstavují překážku, i kdyby se do podoby trojčlenného sociálního organismu utvářel zpočátku jen jeden stát, má pojednávat následující stať.

Stať vyšla pod titulem „Die Dreigliederung des sozialen Organismus, eine Notwendigkeit der Zeit“ v časopise Dreigliederung des sozialen Organismus, ročník I, číslo 1, červen 1919. Později byla zařazena do svazku Aufsätze über die Dreigliederung des sozialen Organismus und zur Zeitlage, GA 24. Česky vyšla část tohoto svazku in: R. Steiner: Idea sociální trojčlennosti. Michael 2000. Uvedená stať se nachází na str. 14nn. (Stať avizovaná v posledním odstavci se nachází v téže knize, str. 19, a její název je Mezinárodní životní nutnost a sociální trojčlennost.)